

LA CIRURGIA A L'HOSPITAL CLÍNIC DE BARCELONA CAP A MEITAT DE LA DÈCADA DE 1930

Josep M. MASSONS i ESPLUGAS

En Pere Aguiló dirigia el dispensari de la càtedra del professor Josep M. Bartrina. Allí visitava els malalts i els seleccionava. Uns seguien tractament en el mateix dispensari. Els operava a les tardes. Eren casos senzills: quists sebàcics, floroncós, petits abscessos, panadissos, fractures senzilles.

Els altres, més complicats, els ingressaven i eren operats pel professor Bartrina o algun dels seus ajudants, com els doctors Joaquim Cosp, Francesc Riera Rierola, Romà Julià Bonet o Joaquim Escayola. Altra feina era tenir cura dels malalts hospitalitzats.

Cada càtedra tenia dues grans sales. Una d'homes a la planta baixa i una de dones al primer pis. Eren sales de sostre altíssim i de gran extensió, on hi havia dues files de llits, 20 en total. Una monja tenia cura de tota aquella sala. Disposava d'una minyona, però com que aquesta no donava l'abast, se solia servir de les noies que ingressaven la vigília de l'operació i treballaven en la feina de repartir el menjar a les allitades, fregar els "quartos de cures", fer llits, etc.

Els estudiants cuidàvem d'afaitar la zona operatòria per l'endemà, fer les cures, treure els apunts, aplicar embenats, canviar els aparells de guix, redactar la història clínica, etc... i, a l'igual que els metges, no teníem assignada cap paga. Les infermeres no existien.

Cada matí, quan arribàvem a la sala ens trobàvem amb dos ingressats jaient sobre un matalàs estirat a terra. Eren malalts entrats d'urgència que esperaven que quedés algun llit buit per a ocupar-lo. Altra feina encomanada als estudiants era l'anestèsia. L'aparellatge era molt senzill. Una màscara confeccionada amb quatre pècs de gasa col·locada sobre un dispositiu metàl·lic i dos petits flascons compta-gotes, un de vidre transparent i clar i l'altre de vidre de color fosc. En el primer hi havia èter i en el segon cloroform.

Invitàvem al malalt a inspirar fort i aviat es produïa la fase d'excitació: el malalt es resistia i, privat per l'anestèsic del sentit d'autocrítica, deia coses que l'educació li prohibia. Era freqüent oir renecs.

Passada aquella tempesta el malalt s'adormia. S'havia de tenir cura que no es despertés i per això vigilàvem el reflex conjuntival o que no prenguéss massa anestèsic, i també el grau de dilatació de la pupil·la de l'ull. Ara l'anestèsia és en diferent: l'administra un especialista, es controla la respiració, etc.

Hi havia també l'anestèsia local, per infiltració de la zona a operar i la raquianestèsia i l'epidural que havíem de saber fer perquè --sobretot en temps de guerra-- la feia el mateix cirurgià que practicava l'operació.

El Servei d'Urgències

Les urgències quirúrgiques eren ateses per un equip de quatre metges de guàrdia, ajudats per altres quatre alumnes interns. Aquests càrrecs eren remunerats i s'hi ingressava per oposició. Hem de dir que el programa dels alumnes interns era folklòric i antiquat. Una de les lliçons tenia per tema "el bisturi".

La plaça de metge de guàrdia durava quatre anys. Els càrrecs es renovaven per meitat cada dos anys (dues places). Quan l'any 1934 vaig acabar la carrera els metges eren Vicenç Ferràndiz, Eduard Pons Tortella, Francesc Jimeno Vidal i Josep M. Usúa. L'any 1935 van cessar els dos primers i van ingressar, mitjançant oposició, Pere Piulachs i Moisès Broggi.

Va ser aquell any que per iniciativa dels germans Trias (Joaquim i Antoni) aquell servei de Cirurgia d'Urgència va sofrir dues modificacions. La primera pertoca al personal. En efecte en comptes d'alumnes opositaren metges. Així en comptes d'alumnes interns l'hospital disposaria de metges interns, i el programa era lògic a base de temes de cirurgia i traumatologia d'urgència. En aquelles oposicions jo vaig guanyar una plaça de metge intern, juntament amb Vicenç Pueyo, Jordi Casals i altres que no recordo.

L'altra reforma va ser actuant sobre el local i el material.

Hi havia tres càtedres de Cirurgia, dues de Patologia Quirúrgica, amb Antoni Trias Pujol i Josep M. Bartrina, i una de Terapèutica Quirúrgica, a càrrec de Joaquim Trias. Aquestes càtedres disposaven d'un total de 120

llits (60 per homes i 60 per dones), més uns quants llits d'unes petites sales que eren conegudes com de "distingits".

Les urgències eren examinades per un metge de guàrdia en un despatx situat vora l'entrada de l'Hospital, pel cos del carrer de Provença, al soterrani i passava una de les tres coses següents:

- a) era retornat a casa amb les instruccions corresponents;
- b) era ingressat "en observació";
- c) era intervingut quirúrgicament. La intervenció es practicava en el quiròfan d'una de les tres càtedres esmentades, seguint un ordre.

El personal, (monja), d'aquella sala d'operacions es posava a disposició del metge de guàrdia i del seu ajudant. L'anestèsista era l'"últim mono" o una monja. El malalt operat era ingressat en un dels llits d'aquella càtedra. Aquest sistema, que era seguit des de temps immemorial, tenia uns quants inconvenients.

En ocasions les monges no facilitaven l'instrumental més "bo". Va fer història la puntada de peu del doctor Francesc Domènech Alsina sobre la vitrina d'instrumental, única manera de treballar en condicions "decents". Un altre inconvenient era que el malalt quedava ingressat sota el control d'uns metges estranys als de l'equip que l'havia intervingut. A part d'això la dispersió dels malalts era summament incòmoda.

Els germans Trias van solventar tots aquests inconvenients creant al tercer pis, exactament damunt de l'entrada del cos que donava al carrer de Provença un servei d'Urgències: quiròfan sala d'aplicació de guixos i/o reducció de fractures, autoclaus, estufes de calor sec, aparells de raigs X i unes quantes cambres, amb un total de 20 llits. No cal insistir sobre la comoditat amb que treballava el personal.

D'altra banda els germans Trias havien muntat una biblioteca de llibres i de revistes de cirurgia, petita per l'espai que ocupava, però completíssima i al dia. Jo hi havia passat moltes hores. Entre urgència i urgència, tardes senceres, els dies que no estava de guàrdia consultant llibres i llegint articles científics, en comptes de consumir el temps en partides de pòker.

En un servei com aquell van néixer afectes. El doctor Piulachs, home de gran talent i que a més feia incursions en el terreny de la poesia va deixar escrits dos petits poemes sobre metges i infermeres. Les parelles que festejaven, quan es volien besar tenien dos solucions: agafar l'ascensor o

tenir cura de la vigilància dels autoclaus, feina aquesta a l'estiu molt ingrata perquè en aquella habitació hi havia una calor i humitat horroroses. Quan dues persones estaven enamorades en deien que "eren a la figuera".

De la Teresa Daniel va escriure el següent poema:

*"Soy Teresa Daniel
como todo el mundo sabe
--y también lo sabe él --
cliente del autoclave.
Más como esa higuera despide mucho calor
Siento ya nostalgia fiera
De volver al ascensor.*

I de la Maria dels Àngels Morros, quan jo havia marxat al front, en va dir:

*Jo sóc l'Àngels, bona noia
Tot gentil i bonicoia
Versada en coses d'amor.
Per ara sóc infermera
I com queestic a la figuera
M'agrada molt l'ascensor.
El meu "nòvio", ara com ara
Se l'han endut lluny de mí,
El tinc a Guadalajara,
Vés per on, mira que sí.
Jo l'estimo amb vehemència
Mon desig no té consol
Doncs allò que el meu cor vol
No es rep per correspondència.*

La Guerra Civil

Com és natural aquest servei d'urgències va jugar un paper molt destacat els primers mesos de la guerra. El 19 de juliol va esclatar a Barcelona la guerra. Jo vivia amb els meus pares i els meus germans (Pere i Pilar) al carrer de Rosselló 155, darrera de l'Hospital Clínic. Era diumenge i em van desvetllar les detonacions dels combats per places i carrers. Vaig tranquil·litzar els meus pares dient-los que eren els focs artificials de l'Olimpiada Popular i me'n vaig anar a l'Hospital.

Ben aviat van començar a arribar ferits. Es van improvisar quiròfans i els metges de guàrdia i els metges interns vam tractar aquelles ferides pel mètode de Bohler que consistia en netejar la ferida de cossos estranys i de teixits mortificats de la manera més completa possible i cosir la pell, i només la pell. L'endemà va arribar el professor Joaquim Trias, que venia de la Costa Brava, on hi passava els caps de setmana d'estiu.

Ell havia estat, abans de guanyar la càtedra, metge militar i com a tal havia fet la campanya del Marroc i ens va ensenyar que, el que és veritat en temps de pau no ho és en temps de guerra, que s'havia de netejar el més possible la ferida, però no suturar-la. Aquesta va ser la primera, i gran lliçó, del mestre que mai no vaig oblidar.

La segona lliçó va ser la següent. Al Clínic havíem tractat moltes osteomielitis cròniques. Aquesta malaltia era una infecció dels ossos: es formava pus i aquest buscava una sortida a través d'uns quants forats que es tancaven espontàniament, quan per ells havia sortit un trocet d'os mort (un segrest). Però quan un orifici es tancava en sortia un altre. Era el conte de mai no acabar.

Nosaltres tractàvem aquelles osteomielitis de la manera següent: Obriem i arribàvem fins el focus productor de pus, trèiem tots els trossets d'os mortificats i aplicàvem, sobre aquell os net, una gasa impregnada de vaselina líquida i al damunt un embenat de guix. Era el mètode d'un cirurgià nord-americà que es deia Winneth Orr.

Al cap d'uns dies l'embenat de guix es tacava i després feia una pudor tremenda. Però quan, als vint o trenta dies, traiem aquell guix es trobava una ferida viva i sagnant i, als marges de la pell, unes taques blaves. Eren els senyals de la pell nova que avançava dirigida a tancar la ferida.

Vam pensar que qualsevol fractura produïda per una bala o per un fragment de metralla seria una futura osteomielitis crònica. Així va néixer la cura tancada de les ferides, que el doctor Josep Trueta va poder estudiar al seu servei de l'Hospital de Sant Pau, i va "exportar", practicant-la amb èxit durant la segona guerra mundial.

Foragitades les monges durant la guerra van ser substituïdes per infermeres. A part de les alumnes de l'Escola d'infermeres de la Generalitat els metges vam reclamar infermeres. Jo, per exemple, vaig fer venir la Maria dels Àngels, la meua promesa, que va acudir-hi, i no sé com hi va venir la Teresa Daniel, que havia estat Miss Espanya, i algunes altres noies de la

“bona societat”, com una senyora casada amb un advocat que es deia Lizama.

També va ser un refugi profitós per a més d'un metge. El cas més paradigmàtic va ser el del doctor Femenia, un mallorquí que era a Barcelona per veure les Olimpíades Populars. Ràpidament va esgotar els diners i, en la impossibilitat de rebre ni un cèntim de casa seva (que havia quedat en zona en mans dels militars) es va acollir a un llit i al “ranxo” de l'Hospital. Quan, acabada la guerra, va retornar a Mallorca, era un cirurgià dret i fet. Va fundar una clínica i va viure molts anys de la cirurgia: “no hay mal que por bien no venga”.

La postguerra

No vaig tenir cap dificultat al Col·legi de Metges, i em vaig col·legiar. És més, jo vaig signar bastants avals per a companys que tenien dificultats. S'ha de dir que al Col·legi de Metges es va produir un fenomen de menyspreu pels qui van quedar en zona republicana que a mi em va revoltar.

Bastants metges van patir persecucions per part del Col·legi. Després es va saber que es tractava d'algun company que els tenia “ràbia” i els acusava de “desacato al règimen” perquè en el cas de Catalunya un metge podia ser molt de dretes de tota la vida, però si era catalanista de seguida l'etiquetaven de “separatista” i això era un càrrec molt greu.

Ja he dit que jo tenia un càrrec per oposició al Clínic, amb un sou de 1.000 pessetes a l'any. Tanmateix el sou era el de menys. El que valia era que el treball era un esglaó per aspirar a més. I aquí és on va ser que em van acusar de separatista.

El quadre docent de la Facultat de Medicina era un desert. Es van exiliar els germans Trias i Pujol, catedràtics de cirurgia, el doctor Pi-Sunyer i el Dr. Bellido, (de Fisiologia i de Farmacologia). Al doctor Cónill de Ginecologia, se li va fer la vida impossible durant bastants mesos; al Dr. Salvat de Microbiologia i Higiene el van desterrar a Granada; el Dr. Emili Mira, de Psiquiatria, era a Amèrica, i així encara altres.

Va ser nomenat degà de la Facultat de Medicina el doctor Manuel Taure. Era catedràtic d'anatomia i per a completar el migrat sou de catedràtic els alumnes havien de comprar un àlbum on s'havien d'il·lustrar els diferents elements anatòmics, els nervis en groc, les artèries de vermell i les venes en

blau. Es presentava en el moment de l'examen i l'inutilitzaven segellant-lo, per a que no el pogués fer servir un altre alumne.

El doctor Taure va passar tota la guerra en zona republicana, va estar mobilitzat i anava d'equip quirúrgic en equip quirúrgic, oferint-se al cirurgià per a guiar-lo, atès que ell sabia molta anatomia i el podia advertir de la presència inoportuna d'un nervi o una d'artèria. Naturalment se'l treien de davant amb bones paraules. A fi de comptes era un catedràtic que suspenia molt i era un corrupte amb el seu àlbum i gaudia de generals antipaties.

Quan va acabar la guerra es va donar molta manya a pujar al carro dels vencedors, tant que el van nomenar degà. Va ser aleshores que va pensar que si ell dominés la tècnica quirúrgica podria fer molts diners com a cirurgià. Així va ser com es va autoanomenar Cap del Servei d'Urgències.

Va trobar que el seu professor auxiliar, el doctor Joan Lluch i Caralps, que havia estat metge de guàrdia de cirurgia, podia ser l'home que l'havia de guiar en els esculls de la tècnica operatòria. Naturalment tots els metges de guàrdia i els interns eren uns incòmodes observadors d'aquella martingala. El degà, basant-se en que havia passat el període de quatre anys que duraven aquells càrrecs els va expulsar a tots.